

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti, si la tóte librariile.

Lips'a unui institutu pedagogicu pentru Archi-Dieces'a Albei-Iulie.

Cugetandu la midilócele prin care s' ar poté ajutá in gradu mai inaltu cultur'a poporului nostru prin scóle popularie, devenimu la convingere, cumca unu factoru principale a fructificarei scóleloru populare, in ainte de tóte e, cá docentele popularu se fia nunumai bine petrnsu de insemnatatea misiunei sale, ci totu deodata se fia pre catu se póte mai cualificatu in sfer'a oficitului seu, pentru care s'a consacratu, — éra cualificatiunea, se intielege de sene, ca pre langa voia, chiemare si medilócele de lipsa, se castiga prin studiu seriosu si petrundiatoriu in scientie si conosciencie de lipsa pentru unu docente. Caci cu unu docente pedante, fora de nece o rutina, fora nece o metodica, fora conoscienciele pedagogice — ci numai pre intemplantare — nu prè multu potu profitá bietii copilasi, cu atata mai vertosu nu potu profitá copilasii nostri, cu catu ca unu docente are de a dá invetiaceiloru sei celoru fragedi, nu numai instructiune din conoscienciele elementari de lipsa ori carui cetatianu intr'unu statu organisatu, ci totu deodata — ce e unu factoru de capetenia in viéti'a sociala — unu docente are de a dá invetiaceiloru sei inca din fraged'a copilaria o educatiune solida, morala, religiósá si sociala, o directiune óre-si care pentru carier'a vietiei, ce va se imbraci-

sieze copilulu in venitoriu. De aci inca se vede important'ia si delicateti'a misiunei unui docente popularu.

Se intielege usioru dara cumca numai unu docente deprinsu, versatu, si asiá dicundu practicu in cunoscienciele si esperintiele de lipsa, póte corespunde pre deplinu chiemarei sale in intielesulu mai susu indicatu.

Voiu deci prin acestu articulu alu meu a aduce in oscilatiune o córda, care s'a mai oscilatu si inainte de acést'a cu vreo cativa ani, si care credu, ca osciléza si acum in anim'a tuturoru barbatiloru nostri de scóla. Si acést'a o facu eu, mai alesu din acelu motivu, fiindu ca credu, ca acésta opiniune a mea va fi intimpinata si de opiniunea altoru barbati d'ai nostri. —

E sciutu, ca romanii de confesiunea gr. cat. cei din Archi-Dieces'a, n'au pana in diu'a de astadi nece una scóla preparandiala, precandu cei de confesiunea gr. res. au scóla preparandiala cu profesori harnici si bene pregatiti in Sabiiu, éru Dieces'a Gherlei are scóla preparandiala in Nasaudu. Acumu va díce ceneva, ca acei teneri din Archi-Diecesa, cari voru a invetiá cursulu preparandialu se studieze la Nasaudu? aceea se póte pentru unii mai in apropiere, sétu si pentru cei mai departati deca voru avea punga mare, care e unu ce cam raru pre la bietii romanasi. Cu tóte acestea o atare argumentare nu póte redicá

dela midilocu aduncu simțt'a trebuința de o scóla preparandiala pentru Archi-Diece'sa metropolitană cu loculu in Blasiu, in carea mai vertosu se se primésca tineri, cari au percursu unele clase gimnasiale. Au dóra Romano-Catolicii in o episcopia, n'au pan' in dóue institute pedagogice? unulu la Sibiiu, altulu la Csik-Somlyo? Se intielege de sene, ca déca vomu a avé docenti, debue se-i si platimu mai bene, cá se nu fia peritori de fóme. Noi suntemu de aceea opiniune, ca n'ar' stricá, déca chiaru si teologii absoluti s'ar' sacrificá acestei misiuni nobile si importante pentru natiune, celu pucinu pre vr'o 2—3 ani, pan' se voru poté preuti. Pentru-ca dieu in tempulu serviciului loru cá docenti aru avé ocasiune de a da probe de desteritate séu nedesteritate, capacitate séu necapacitate etc. si apoi in tempulu acel'a invetiendu a cunósce si natur'a poporului aru scí tractá mai bine cu densulu. Caci esperinti'a ne dovedesce, cumca multi preoti tineri venindu fora nici o pracsă, se nu dícu cunoscentia de pporu, cá pastori ai sufleteloru, prin portarea loru nepractica instrainatória, abatu animile poporeniloru sei dela sine, si in locu de a fi obiectulu stimei, pretiuierei si veneratiunei comune, cá unu parente sufletescu, devinu in urma obiectulu despretiuierei si a netolerarii.

Dar' mi se va díce, cu ce se se intemeieze scól'a preparandiala, unde-ti este fondulu? unde-ti suntu incaperile? unde-ti suntu profesorii? Intr'adeveru aceste suntu nescari intrebari grele si anevoia de resolutu pentru noi bietii romanasi cari (scosi din tóte beneficiale acestei patrie) — ne plangemu de regusímu, pana candu ne potemu face séma de cate o scolutia si aceea numai comunala; amblandu destule-ori cu pelar'a a-mana cersíndu dela confratii de alta natiune, cu cari locuimu la olalta cá se ne intinda si nóue cate o bucatura din cas'a alo-diala comunala, si de multeori séu nu ni se

respunde de locu, séu ni se respinge cererea, de si nu totu deuna de-adreptulu, celu pucinu indirecte, mai traganandune pana candu rugatiunile nóstre ambla pre la cateva dicasterii oficióse. Asiá e; in atari casuri se poftesce o perseverantia si constantia mai pre susu de ori ce probe, pana candu potemu reusi la ceva.

Ci se ne intórcemu la idea ce mi-am defipt'o cugetandu la modulu cum s'ar' poté acésta idea se se faca corpu, dupa conferirea si cu altii, veniramu la opiniunea, cumca toti cei ce se voru impartasi din gratiosulu ajutoriu imparatescu celu de 18000 fi., pentru care nu lipsimu a ne esprime cea mai devotata multiu-mire, din pucinulu ce-lu voru capetá, se se determineze din liber'a sa voia, inse éراسi dícu numai din liber'a voia, a oferí celu pucinu 5 procente in folosulu redicării scólei preparandiali; dandu fia-care 5 %, s'ar' poté aduná celu pucinu atata catu se se póta platí doi profesori, de si nu asiá grasu. Ofertulu acest'a de 5 % s'ar' poté estende si la cei impartasiti din alte ajutórie, ca acést'a o poftesce si dreptatea si ecuitatea; si éca cu modulu acest'a ar' fi pusu totu deodata temeiu lu unui fondu, carele cu tempu póte cresce numai se fia sub administratiune regulata si conscientiósa si controlata prin lumin'a publicitatiei. Si noi credemu, ca prin unu ofertu spre unu scopu asiá nobilu, si purcediatoriu singuru numai din vointi'a libera, si anem'a cea mai curata, cá unu prinosu piu la altariulu culturai, nu s'ar' poté vetemá intru nemicu nece intentiunile cele sacre si salutifere a' fundatoriloru séu daruitorului respectivu. Noi, ce e dreptu, cunóschemu bene seraci'a pretiloru nostri, si scímu, ca 5 f. % inca suntu multu la unu preotu sermanu ingreuat cu familia. Dar' de alta parte suntemu convinsi si despre aceea, cumca nece o fapta virtuósa pre lume, nu s'a facutu, nu se face si nu se póte face fora de unu sacrificiu séu abnegatiune.

In urma se ne ierte respectivii! ca cunóschemu si ómeni egoisti, de si numai in escep-

tiune nu pre insemnata, caroru in zadaru le totu toci la urechie, cá se dee ceva pentru benele comunu, de exemplu pentru ajutorarea unui teneru studente seracu, ca mai curendu vei regusi rogandulu de catu se-lu aduci pana la atatu sacrificiu, ca-i tremura man'a si nu póte dá — prin urmare pre lenga aceea, cá se avemu de unde se contribuimu, se postesce neincungiu-ratu si generalisarea séu latirea spiritului de sacrificare, unu daru acest'a raru, ce e datu numai unoru barbati mari cu spirite inalte si anime nobile. Apoi de acestia suntu: »rari nantes in gurgite vasto.«

Ce se tiene de incaperi, cugetamu ca in Blasiu s' aru poté aflá nescari case disponibile in edificiulu gimnasiale, care se se póta destiná spre acestu scopu salutaru.

Si cu modulu acest'a am pune temeiu la implinirea uneia dintre lipsele cele mai flagrante in ramulu invetiamentului si culturai populare. —

Deprenderi in Critica literaria.

Blasiu, 6. Ian. n. 1863.

(Urmare.)

II.

Ba nu inca. Ca d. Papiu pre column'a urmatória érasí-mi clasifica de necosecentia; ca astadi nu scriu mama la, ci mam'a. Pentru d-dieu, candu am scrisu io vreo data in viétia-mi mama-la? — Pote fi inse, ca d-lui nu asi'a vré se dica, ci numai ca e mai cosecente mama-la de catu mam'a, fiendu ca adauge: „ca consecinti'a si ne vrendu l'ar duce (adeca pre mene) la Tentamele Criticu.“ De unde culegu, ca mama-la va fi luata din Tentamen, si asiá dlui face comparatiune intre mam'a mea si intre mama-la Tentamelui, si afla ca e mai cosecente dupa etimologia a scrie mama-la de catu mam'a. — Da, asiá este, déca d. Papiu-mi va aratá din óre-care funtana segura, ca este vre unu locu, séu si numai una coliba, in care romanulu de acumu, au in ainte cu mai multe séu mai pucine sute de ani a dísu macaru numai una data mama-la in locu de mam'a, sum gat'a numai de catu se taiu foli'a din gramatec'a mea, unde am pusu articlulu femininu A, si s' o tiparescu de nou scriendu LA. Ci io pana in momentulu de astadi astu-felu nece nu am auditu, nece nu am vediatu scrisu, si de acea remaniu pre lenga form'a A, cumu am scrisu in gramateca, chiaru de ar' fi si necosentia. De care inse, deca d. Papiu vré se scia mai apriatu, l'indereptu la gramatec'a mea din 1854 la pag. 101 in not. 1, unde

mi-am datu parerea despre originea articlului in limb'a romanséca, si va vedé ca dupa astá parere diferenti'a intre articlulu A si LU nu e etimologica ci fonetica.

Dar' se fia si etimologica, — o spuniu verde dlui Papiu si altoru de asemene parere, cá si atunci necosecenti'a intre A si LU nu ar' fi a mea, ci a limbei romanesci preste totu. Déca in vre una parte a limbei romanesci e vre una necosecentia universale, asiá catu nu se afla nece una urma de cosecentia undeva séu candu-va in usulu limbei, — gramateculu, nu ortografistulu, nu póte pasi preste acelu terminu, ci din contr'a cauta se adopteze acelu usu universale, de si necosecente, cá esceptiune, nu cá regula. Ast'a au facut'o toti gramatecii toturoru limbeloru, carii au fostu costrensi vrendu-nevrendu se accepteze multe esceptiuni dela regula. Au d. Papiu nu scie, ca esceptiunea dela regula nu e alta decatu necosecentia? Nu sciu, in catu va fi suferitu atari esceptiuni, chiaru si etimologice, in limb'a romanésca autorulu Tentamelui, — cace dela anulu 1840 nu l'am mai cetitu, inca nece atunci totu, ci numai ici cólea d'intrinsulu, — ata'a inse cutezu a dice, ca nece autoriulu Tentamelui, cu tóta audaci'a din acea gramateca, nu va fi fostu in stare, a sterge tóte anomaliele limbei romanesci, va se dica: necosecentiele etimologice.

In unele a cutezatu, sciu prea bine, ci fora sucesu, precumu toti scimu; si intru acelea e cosecente; inse in cele alalte va fi remasu necosecente. Diferenti'a dar' intre noi e numai unu plus si minus, — ér' dí's'a dlui Papiu, ca io n'am ajunsu nece una data cu cosecenti'a pre autoru, póte sese dovedésca in urma a fi numai hiperbolica.

Detori'a unui gramatecu, carele vré se reguleze limb'a natiunei sale, in catu inca nu e fipsata cu totulu, nu sta intru acea, cá se taie trupulu dupa vestimentu, ci vestimentulu dupa trupu, nece cá acelu amatoriu de carti, carele vrendu a-si formá una biblioteca elegante, a comendatu legatoriului de carti, ca pentru uniformitatea legaturei tóte cartile de acefasi formatu se le taie pre una mesura, — de unde apoi resultá, ca bibliotec'a nu fú de nece unu folosu, pentru ca mai tóte cartile, cari din susu, care din diosu, erau ciungarite. Detori'a gramatecului, care-si intielege chiamarea sa, e mai antaniu se-si studieze limb'a cá se o cunosca in totu usulu ei deplenu, dupa acea, unde usulu in unele forme gramatece e diferente se indrepteze pre cele necosecenti dupa cele cosecenti, adeca se stabileze formele bune, originarie, etimologice pre catu

sufere usulu, ér' pre cele rele, anormale, exceptiunali, se le lapede si se le caseze déca si in catu sufere usulu limbei, ér' unde nu sufere? acolo necessitas frangit legem.

Celu pucinu io asiá intielegu detorintia unui gramatecu romanu, acesteia m'am nevotu, poterea, nu a lipsitu voi'a.

De acea io in Gramatec'a mea nu m'am restrinsu la limb'a unei provincie romanesci, nece numai la timpurile presenti, ci am voitu a cuprende intru ins'a limb'a a tota romanimea, de din cóce si de dincolo de Dunare, de acumu, si din seculii trecuti, pana unde am potutu ajunge. De acea am si scrisu pre fruntea cartei „dupa dialecte si monumente vechi.“

Er' de-mi puneam in cugetu, se nu mai cautu la usu in cóce si in colo, in ainte si in apoi, — ci se taiu pre intregulu, si din limb'a romanésca se facu una limba — modelu, — atunci, fia incredentialu d. Papiu, ca o asi fi potutu duce si io in cosecentia mai departe si de Tentame pentru ca nu asi fi lasatu in locu nece una neregularitate etimologica, nece macaru pre tea-tele, sea-sele, ci asi fi scrisu tua-tue, sua-sue, — cá si mea-mee, cumu d'icu cinciarii nostri fora le; ca in adeveru, ce are se face le in pluralii feminini a pronumeloru prosesive? Nu e ast'a necosecentia etimologica, a scrie in masculinu mei, tei, sei fora L, er' in femininu: mele, tele, sele cu L? Bunamite, cumu e, dupa d. Papiu, una necosecentia neiertata (mie) a scrie mam'a si nu mama-la, déca scriu domnu lu si nu domn'u :

Dóra acumu vomu fi quitu.

Mai remane inse, cá se oserbamu ceva si la acea tirada a d-lui Papiu: „ca a omite semnele de totu, — insemnéza a sacrificá partea fonetica a limbei etc. etc. Io respunsesemu, ca din partemi o respectai, nu o sacrificai, cercetandu de amenentulu legile fonetice si fipsandu regulele ei. D. Papiu inse-si bate jocu de respunsulu meu, scriendu: „ca publiculu celu mare — nu are nici tempu nici placere de a invetiá de rostu 80 de pagine de regule fonetice.“ — Deca nu are, — io inca nu am ce face, io am scrisu gramatec'a impreunata cu ortografi'a, pentru cei ce au si tempu si placere se invetia gramatec'a si totu de una data si ortografi'a. D-lui deca e in stare a scrie gramateca si ortografi'a si pentru cei ce nu au tempu nece placere se i-le invetie, — nu me opunui; ci io scriu numai pentru cei ce voru se invetie — copiii si cei mai neintielegatori de rostu, ér' cei maturi si intielegatori la intie-

lesu. Chiaru si dlui publicandusi tesaurulu cere dela cetitorii sei, publiculu celu mare, atate cunoscentie, ca se-lu póta intielege, cate in tier'a romanescá, mai multu de catu aiurea, nece modu nu au, necumu tempu si placere, de a-le invetiá, — de acea inse totu scrie, a-deca pentru cei ce au acele cerentie, si bine face.

Se vedemu inse, d-lu Papiu dupa atata encomia asupr'a fonetecei si varietatei atatu de frumóse a limbei romanesci, cumu o respectéza mai multu de catu mene? Io o respectai cu regule si su semnele accenteloru, ast'a e sciuta. D-lui? Cu regulele, cu accentele, — si cu unu semnu! Deci tota poterea ar' stá pre acestu semnu unicu! Lui dar' va se avemu a multiemi in venitoriu tota cultur'a si literatur'a limbei romane! Acest'ai paladiulu ei, carele candu i-se va rapí de vreunu sacrilegu, cá mene, nepotii lui Enea éra-si voru vedé Troi'a redusa in cenusia. Feritive dar' romaniloru! Hannibal ad portas! Bene dice d Papiu.

III.

Se trecemu acumu la alte imputatiuni mai menunte, si se le analisamu precumu meritéza, de s'aru poté catu mai pre scurtu, ca se nu ne pierdemu tempulu cu certe si deprenderi in critic'a literaria asiá in delungu si in urma se abusamu si cu patientia lectoriloru nostri, de carea mai multu ne pasa decatu de asiá numitele critice ale d-lui Papiu.

Cá se continuámu firulu, de unde aru fostu lasatu, d. Papiu oserbéza, cumu ca insusi a-si fi marturisu, cumu ca regulele fonetice din gramateca-mi „au ramasu nedepline.“ — Ast'a e unu neadeveru din partea dsale, cá si alte mai multe. Io am scrisu numai, ca: „nu pretindu, ca tote oserbatiunile fonetice voru fi atinse si espuse deplinu in gramatec'a mea, ca tote astea sperám si sperezu, ca cei derepti me voru escusá, sciendu ca nece una fapta de mana omenésca nu e perfecta.“ Aste cuvente arata, ca io numai atata am dísu, ca acele regule potu se fia nedepline, — dar' nu ca suntu. Au nu scie d-lui diferentia cea mare intre póte fi si a fi? Dlui, cá se me combata, a schimbatu sensulu cuventeloru mele, — maniera, care póte, se fia iertata advocatiloru, candu pledéza in aintea ómeniloru, ce nu au multa cunoscentia de logica, ci ca d-lui cutéza cu astu-felu de arme a me combatae chiaru si in aintea unei natiuni intregi, e unu afrontu facutu, nu numai mie, ci si unui publicu respectabile intregu.

Omulu este fragedu, d'icu si acutau, si póte multe

se gresieşca, se uite, se nu bage de séma etc.; din cari cause nece unu scrietoriu cu mente nu pôte se afirmeze, ca nu ar' fi comisu unele gresiele, chiaru si candu nu-si aduce a mente se fia comisu vre-un'a. Din astu-felu de marturisire inse nu are dereptu d. Papiu, nece altulu ori care, se impute mie séu altuia, ca amu gresitu, — si déca vrè se impute, impute cu fundamentu aratandu si dovedindu gresiel'a.

Ce opiniune are d. Papiu despre tesaurulu seu, nu sciu, credu inse, ca d-lui are cea mai buna parere in lume despre acestu productu alu seu, si cu acea in-credentiare a si pasitu in publicu cu elu. Asiá confidentia avemu cu totii, cari scriemu ceva pentru publicu, de acea inse totu nu negamu posibilitatea de gresiele si de neperfectiunii in operele nóstre, din prea multe cause. Au dóra singuru d. Papiu nu gresiesce, si numai operele dsale suntu perfecte, fora nece una scadere séu nedeplinire? Fórte ne amu bucurá, de ar' fi asiá, si atunci dlui, nu numai ar' fi infalibile, ca-scie dlui, — ci ar' fi chiaru unu semi-dieu, ce d'icu semi-dieu, — din contra si mai multu — chiaru d-dieu. — Déca nu, precumu si credemú ca nu, — atunci si Tesaurulu pôte se-si aiba gresiele si nedeplinirile sale,— si d. Papiu pôte se recunósca asta posibilitate fora de a-se rusiná. Homo sum, nil humani a me alienum puto. De in acea posibilitate inse, chiaru si candu o ar' marturisi d. Papiu, cumu o am marturisi'o io in privinti'a reguleloru fonetice din gramatec'a mea, — totu nu-si are dereptu se conchida: ca asiá dar' Tesaurulu e opus imperfectum, séu ca d-lui a recunoscutu acesta nedeplinire a opului seu, — séu de asi cutezá aface atare conclusiune, asi fi omu fora logica si absurdu.

Si se vedi alta minune, — io abia scapai din péna in 8. Nov. acele cuvete: „ca nu recunoscú de esacta speciminea de ortografi'a mea, ce o a datu acolo (in Tesauru) p. 93, precumu nu e esacta nece ceea, ce o dá pre pag. 105 din Vito Pilutiu;“ — si d. Papiu atatu se aflá de vetematu in asta espresiune, catu stá gat'a se o califice de...? E bine, dlui califice-o ori si cumu, numai se o califice cumu meritéza. Ce e mai multu, dsa vede in acelu pasagiu „dóue insinuatiuni, — care in fine déca aru fi catu de pucinu intemeiate, eu (dlui) n'asiu mai meritá a publicá monumente istoricé, ca-ci prè de multu me ocupa cu asemini lucruri, cá se nu sciu macaru atata, ca asemini publicatiuni, fara esactitudine si fidelitate, nu au nici o valóre.“ Suntu cuvetele dlui Papiu, cumu le aflai in

responsulu din 25. Nov. numai fora unele semne. Nu numai, ci in urma si protestéza.

E bene, protesteze, si le califice cumui place, io nu-lu oprescu, --ci a mea detoria este acumu, cá se-mi dovedescu asertulu si se nu mai lasu dlui Papiu dereptulu de a-lu numi insinuatiune. Premitu inse, ca in 8. Nov. nu aveam, nece nu poteám avé a mana Erratele Tesaurului, pentru ca se publicara mai tardiu in fascior'a din 27 in lun'a lui Decembre. Cu tóte astea se vedemu.

In catu pentru speciminea I. despre „ortografi'a mea,“ asiá mi-se pare, ca io a-si poté fi mai competente jude, de catu dlui, in asta causa, pentru ca de sene se intielege, cumu ca fia-care omu mai bene scie si cunósce lucrurile sale de catu altulu, si asiá mai ca nu a-si avé detoria, se-mi mai demustrezu asertulu, cumu ca speciminea dlui Papiu nu e esacta intru asta privintia. Totusi asi vré se-mi arate d. Papiu, unde am scrisu io vre una data ánca, séu galina fora cercuflexu pre i, séu incu cercuflexu pre i, séu ghiatia cu t in locu de c, — et erit mihi magnus Apollo! Adeveratu e, ca d. Papiu mai tardiu in Errata in fira pre ánca, in, ca de pre pag. 93, adeca din speciminea mea, si le inderépta cumu se cade, ci post festa, dupa ce adeca io l'am facutu atentu la neesactitudinea speciminei acesteia. „Neesactitudine, dice dlui, nu e nici una, éra de va fi scapatu vre o insemnata (asiá?) eróre de tipariu (? seraculu tipografu!), D. C. va bine voi a cetí si Errata.“ Dá, le-am cetítu, dar' in ele nu am aflatu nece ghiati'a nece galin'a, — de altele tacemu, ca si atat'a ne e destulu. Oserbamú inse, cá in urma primindu fascior'a VI. impreuna cu cele alalte cincí de antaniu pre la 1. Ian. a. c. din generositate dlui Papiu, ca alu doile presentu, pentru care acumu publice (nu private)-i multiemescu, si vedendu Erratele tomnului I (fasc. I—VI.), fórte m' am miratu, ca in 183 de pagine nu se afla de catu 6 erate, din cari 3 suntu de in speciminea ortografiei mele p. 93' a 4-a din speciminea lui V. Pilutiu, un'a, — er' cele alalalte 2 erate suntu pentru cele alalte pagine. Din care cauta se conchidu, ca séu tipografulu Tesaurului e unu omu curiosu si inimicu alu meu, ca-ce din 6 erate diumetate le a facutu intru adensu in pism'a mea, — séu ca, de nu scriam io in 8. Nov., numerula eratelorú erá cu 4 mai pucine, séu si lipseau de totu.

D. Papiu se escusa in 25. Nov. pentru aceste erori, si arunca vin'a pre tipografu, — in disiertu, pentru ca déca dlui erá mai esactu, togm'a in astu-felu de

Iucruri avea detoria se preveghieze cá se nu se temple erori de péna, au de tipariu. De almentrea fia eratele acelea din man'a tipografului, ori dintr' a dlui Papiu, pentru mene totu un'a este; capulu lucrului este, ca esistu, si asiá constatéza ășertulu meu: cumu ca speciminea despre ortografi'a mea, cumu se afla pre p. 93 a Tesaurului, e neesacta, gresíta. De alte erori, ce se mai potu afliá in Tesauru, nu am dísu macaru una vorba. Inse despre cele din speciminea ortografiei mele, aveam nu numai dereptu, ci si detoria de a grai, si a signalá acea neesactitudine intru interesulu meu si alu publicului, cá nu cumu-va se se induca a supune ca e esacta, si se-si faca una idea falsa despre ortografi'a mea dupa acea specimine gresíta. Déca inse d. Papiu nu asteptá cu acele erate de la fasc. IV. pana la a VI (dóue luni), ci le punea macaru pre coperementulu fasciocii IV cá altele multe insemnari, atunci si cetitorii Tesaurului erau avisati de buna óra, si io inca le lasamu se tréca cumu erau.

D. Papiu puse in Tesauru acele 5 specimini de ortografi'a cu acelu scopu. cá lectorii Tesaurului comparandule intre sene se cunósca atatu asemenarea catu si diferenti'a loru, pre catu ast'a se póte face din fragmente asiá de pucine si alese dupa placulu dsale. Aci dar' tóta liter'a are insemnetatea ei, nu cá de alte ori mai raru, si tóta erórea de tipariu, au nu de tipariu, e insielatoria. Si déca dlui ocupatu intru atat'a mesura nu au fostu in stare de a preveghíá asupr'a esactitudinei minutióse, ce se cerea, mai bene erá nece se mai fia datu nece una specimine, intielegu de ortografi'a mea, de catu se o dè gresíta, si inca numai pre a mea gresíta, pentru ca mai bine erá, se nu scia lectorii Tesaurului, cu ce felu de ortografi'a scriu io, de catu se scie reu.

Per nexum idearum, — séu déca vré asiá d. Papiu, prendiendu ocasiunea de peru, — nu cu scopu de a defaimá, care nece pana acumu nu am facutu, ci intru interesulu lectoriloru Tesaurului, adaugu inca, cumu ca si in speciminea ortografiei lui Sinkai a intratu una eróre — tipografica? — S chttí cu c dupa S, in locu de s httí (Gramm. din 1805 pag. 108 lin 5. ab inf.) Apoi, ca dela 1805, de candu a esitu acésta gramateca alui Sinkai, pana acumu nu e unu cursu nece de 60, necumu de 80 ani. Cursu de 80 de ani erá numai, déca d. Papiu dá specimini de ortografi'a si din gramatec'a Klein-Sinkaiana cea din 1780. D. Papiu, carele nu avea a mana asta vechia editiune, candu scriea speciminile, si credea, cá nu o mai are nece unu romanu, déca nu

o are dlui, erá de acea opiniune dar', ca ortografi'a editiunei din 1805 e totu un'a cu a celei din 1780. Io inse lu asecrezu de contrariu, pentru ca le am a-mana si in aintea ochiloru, candu scriu acestea.

Totu cu acésta ocasiune mai reflectescu si la acea oserbatiune a dsale din respunsu, unde scrie, ca asi fi superatu pre dsa, ca a pusu „Tentamen Criticum inaintea gramatecei“ mele, — antaniu, ca io nu me superu de locu nece pentru aceea, nece pentru alt'a ori ce, — apoi, ca nu sciam, cumu ca Magasinulu istoricu, in catu pentru ortografi'a, e mai multa lucrare de limba decatu Ciaslóvole mele. Aici inse vorb'a erá de ortografi'a, si ca ortografi'a, ceea ce se díce a mea, datéza inainte de 1840, ori o am publicatu in Ciaslóve, ori in Acatistiere; si d. Papiu, insusi, la 1861, nu dupa gramatec'a mea, cea din 1854, ci dupa Acatistiere si Ciaslóve-sí dede acea parere favorósa despre ortografi'a mea, carea i-o am adusu a mente mai susu si a dóu'a óra, dupa ce in respunsu a ignorat'o, macaru-ca i-o citasem in 8. Nov. Déca inse dlui nu pomenea de cartile beserecesci edate de mene, „cu o ortografi'a dintre quelle mai bune quâte au esitu pan' acumu,“ — Acatisteriu si Ciaslovu, — negresítu io nu mai provocam la ele; ci, dupa ce d-lui le-a citatu mai antaniu, in desiertu se nevoiesce acumu a le ignorá, — ca-ci ele stau aci cá si Magasinulu istoricu, cá documente de ortografi'a, ce mai multu nu le póte ignorá dlui.

(Vá urmá.)

Sciri scolastice.

Romani'a. (Macedo-Romanii). In ainte d' ast'a cu trei ani se infintiasa in Bucuresci unu comitetu, care se se ingrigésca de renascerea si desteptarea natiunala a aceloru dóue milióne de romani de peste Dunare, frati ai nostri, cari se afla respanditi prin Albania, Epiru, Macedonia, si Tesalia. Acestu comitetu dedese la inceputu o prochiamatiune catra acesti frati ai nostri, in limb'a grecésca si romanésca. Dar' d' atunci numitulu comitetu nu mai facuse nimica, póte starea turburata a Romaniei nu-i permitea se se ocupe cu asiá ceva. Dar' in anulu acest'a, vedemu a se fi inceputu o activitatea nóua laudabila in favórea renascerii si desteptarii natiunale a aceloru Romani de preste Dunare. Éta ce cetimu in diarulu »Buciumulu“ in acésta cestiune:

„In fine sementiele aruncate acumu trei ani de

comitetulu macedono-romanu centrale din Bucuresci au inceputu se resara. Preoti romani din Macedonia veniti spre a invetiá aici se faca servitiulu divinu in limb'a patriei, se intorcu intre Romanii de acolo, cá se-i invetie se se róge lui d-dieu in limb'a romana; juni din Macedonia si Epiru facu studiile loru in scólele si instituttele nóstre spre a poté se intinda limb'a regulata si literale romane intre concetatiunii loru.

„Doi romani din Macedoni'a, apostoli ai natiunitatii romane, tramisi de concetatiunii loru, se afla astadi in Bucuresci spre a cere ajutorulu celoru cu potere a-lu dá pentru fundarea unei scóle romane in Macedonia. Ministrulu instructiunii publice a autorisatu acésta contributiune natiunala, si le-a datu chiar' din ministeru o condica legalisata, spre a poté subscrie intr'ins'a ori-cine va binevoí, cu ori catu va poté fora se se téma ca fundulu adunatu nu va merge la destinatiunea sa.“

Aceste le cetimu in »Buciumulu.« Starea, relatiunile poporului romanu de preste Dunare ne suntu prè pucinu cunoscute. Nime pan' acumu dintre Romani nu s'a ocupatu d' acestu poporu frate dulce, dar' parasitu si uitatu de noi. Nime, dupa sciinti'a, nóstra n'au calatoritu la elu se-lu védia, se-lu studiéze, séu de-a si calatoritu cineva, l'a trecutú fora a-lu bagá in sama afora de renumitulú poetu romanu D. Bolintinianu, care, dupa cumu anuntia »Buciumulu,« togma acumu a scosu de sub tiparu opulu seu intitulatu **Calatorii la Romanii din Macedonia si Muntele Atosu séu Santa-Agora**. Despre acestu opu díce Buciumulu: »Catu interesu pote avé acésta carte pentru romani, este de prisosu a o mai spune. Este vorba intrins'a de fratií nostríi din Turci'a Europei si este scrisu de pén'a d-lui D. Bolintinianu«. Noi n'am vediutu inca acésta carte, va sosí inse catu de curendu la librariulu d' aici S. Filtsch, *) si doritorii si-voru poté-o castigá usioru.

Dialectulu acestoru romani e prè pucinu cunoscutu. Ilustrulu filologu romanu D. T. Cipariu, publicase cate ceva din acestu dialectu in »Organulu Luminarii« ce aparuse in Blasiu in 47—8 sub redactiunea dsale. Asemenea se afla ceva publicatu din acestu dialectu si in finea gramaticii d-lui. Totu d-lui promite in prefaciunea **Analecteloru** sale literarie a publicá tóte cate i-au fostu cu putintia a aslá din limb'a de preste Dunare si in Istria. Dorere inse aceste **Analecte** au esitu pan' cumu numai pana la seclulu alu 17-lea

inclusive, in care firesece dialectulu de preste Dunare nu se cuprinde. Candu voru mai aparé si celelalte nu scimu.

La gimnasiulu din Blasiu pana in 1860 scimu ca se propunea dialectulu de peste Dunare dupa gramatic'a lui Boiadschi, de catra d. profesorulu de limb'a romana Simione Michali, carele acumu se afla profesorulu la gimnasiulu din Craiova in Romania.

Nu scimu mai urméza a se propune si acumu séu ba. La tóta templearea studiulu acestui dialectu este indispensabilu pentru totu romanulu de literé.

Materiale de instructiune.

Conversatiunile unui parinte cu copii sei din istori'a naturala.

(Urmare.)

III.

Dupa cateva dile tatalu avú éراسi ocaziune se spuna copiiloru mai incolo din istori'a naturala. Se uita dupa copii, se-i adune éراسi lunga sine, dar' pe Niculitia si pe Ionitia nu-i afla, striga in cóce 'n colo dupa ei, si éta copii si vinu. Dar' se vedi! ei nu-si uitase de ceea ce le dísesé tatalu mai nainte, ca se se armeze ca d'adóra vomu vorbí despre lei, ursi etc. Ionitia vine cu unu cutítu mare la breu ruginitu, care elu lu-gasise in nesce gunóie, si cu o pusculitia, dar' cu tieve de socu. Niculitia avea aternatu pe umeri unu arcu, ér' in man'a drépta o bêta in acarei capetu plantase o secere tocita, si dícea ca ast'a e lancea lui. Tatalu vediendu-i, l' inflá risulu, si-i intrebá: ce vreti voi copii cu custurile vóstre? Niculitia respunde seriosu: d'apoi, adi trebue se ne aperamu si se venamu ursi,—Ionitia, si lei. Ah! eroi de mamaliga, díce tatalu, lasative d'o parte ruginiturile vóstre, ca aci dupa cuptoru n'aveti grige, ca nu veti vená voi ursi. Copii l'ascultara, si arunca arnele loru sub patu, si se asiediará ér' pe lunga tatalu loru, cá mai nainte. Acumu, díce tatalu, am ajunsu la a dóu'a subdivisiune a ordinei a patra, adeca la animalele rapitóre caria u dinainte dinti ascútiti si dinti canesci mari. Aceste animale nu suntu asiá periculóse cá lei si cá tigrii, pentru-ca totu intr' acestea se numera si ari-ciulu, pentru ca elu inca are dinainte siese dinti ageri, trei dinti canesci si patru masele. Elu traesce pretutindenea, numai in tierile cele reci tare, nu. Elu manca radecini, fructe, melci, viermi si e mare maestru

*) A sositu, pretiulu 1 fl. 16 cr. v. a.

d'a prinde sierpi si sióreci, cate-o data manca si gainile si mai cu sama puii. Elu tóta iérn'a dórme cá mortu, caci altu-mintrea ar' mori de fóme. Candu dá cineva peste elu, atunci odata se face ghiemu si-si inspica perulu, care e tare cá nisce tiepe. Totu d' aici se tienu si gusoi, unu felu de sióreci. Mai de insemnatu e gusoiulu de apa; elu are la pietióre la fia-care degetu o tufsióra de peru, si astu-felu innóta fórte bine. La urechi are unu felu de coperisiu, cu care si-acopere urechile candu s' arunca in apa.

Mariór'a. Mi se pare, tata, ca mútiele nu manca sióreci d' acestia, póte ca ei suntu veninosi.

Tatalu. Bá nu d' aceea, drag'a tatii, — ele nu-i manca pentru ca ei cam mirósa a mosiusu, si-apoi mútielor nu le place mirosulu acest'a. Acesti sióreci nu suntu asiá de stricatiósi cumu suntu sobolii. Sobolii strica tare gradinile si fenatiele scotiendu musiu-nóie. Sobolii pela noi suntu negri, dar' prin America se afla si soboli rosietici. — Genulu animaleloru pungóse e fórte numerosu. Adeveratulu animalu pungosu traesce in India orientala si in America caldurósa, unde carnea lui se manca cá delicatése. Aceste animale au peru albu, petióre negre si suntu mari catu unu sderu. Cód'a e soldiósa. Muerusc'a are sub fóle o punga, in care baga fetii indata ce-i nasce, pentru-ca fetii loru la inceputu suntu fórte slabanogi, — totu in acésta punga suntu si ciciele cu care se hranescu fetii, si nu esu d'aici pana nu se intarescu si se desvólta deplinu. Guscanulu pungosu traesce prin America medinala. Candu muerusc'a séu barbatusiulu esu din gaura dupa demancare, totu odata iau cu sine si puii loru. Puii, vedi bine, nu potu fugi tare si déca se iá cineva dupa ei, ei indata se sue la mam'a loru pe spate, si-incolacescu códele loru de cód'a mamei si apoi fugu de rupe.

Niculitia. Ce siodu, ei invétia de mici a se calari.

Tatalu. In Olandia nóue inca se afla unu animalu fórte mare de felulu acest'a, care se numesce Halmaturulu gigantícu. Elu din ainte are petióre scurte, ér' din deretu lungi, si sare fórte tare, si candu stá dreptu in susu e naltu de 4 — 5 petióre, si e mai de 140 de punti de greu. Muerusc'a féta numai unu puiu, care candu lu feta e nu mai catu unu siórece, si mamasu lu pórtu trei luni in punga, — si in acestu tempu cresce atatu de mare, catu trage 12 — 15 punti. Unii

naturalisti voru se numere halmaturulu la animalele ro-dietóre. Genulu Iltisiloru: animalele d' acestu genu au capu cá vulpea, siese dinti dinnainte, limba ascutita si ghiare agere. De aici se tiene múti'a cibeta, — ea traesce prin India orientala si Africa; aprópe de podice-are o punga in care se afla cibetulu, ce se intrebuintéza in apoteca. Múti'a cibeta se hranesce cu paseri si alte animale mai mici. Nu asiá de placutu, cá múti'a cibeta, este asiá numitulu a animalu puturosú.

Niculitia. Acést'a se vede de pe nume.

Tatalu. Si-acestu animalu are punga, in care se afla unu felu de fluidu d' unu mirosu fórte neplacutu. Candu lu persecutéza cineva slobóde fluidu d' acest'a puturosú, si asiá apoi de multe ori scapa, pentruca omului i greu d' acestu mirosu. — Inneumonulu traesce prin Egiptu si Indi'a orientala. In Egiptu locuitorii-lu veneréza óresi-cumu p' acestu animalu, pentru-ca elu sterpesce pe unde ajunge óuele de crocodilu, si de multe ori se lupta si omóra sierpi veninosi.

Mariór'a. Póte-ca elu e mare si tare?

Tatalu. Bá nu, elu e cá iltisulu comunu de mare, are colóre suría, códa lunga la vervu tufósa. Prin tie-rile unde traesce elu, lu tienu ómenii cá animalu de casa, pentru cá se pustiésca si se sterpésca sierpii de pre lunga casa. Ce este mai minunatu! se dice adeca, ca acestu animalu cunósce plantele cari au putere vindecatóre, — asiá pentru esemplu, se dice, ca déca lu musíca pe elu vr' unu sierpe, cauta indata radecini vindecatóre si le pune acolo unde e musicalur'a.

Niculitia. Vedi, de elu e trái bine decatu de ómeni. Ilin'a De ce?

Niculitia. D' apoi elu nu trebue se dee bani nici la doctorulu nici la apoteca.

Tatalu. Dreptu ai. — Acumu trecemu la genulu nevestuicelor. Aceste animale au dinainte siese dinti tare ascúti si d' asupra si de desuptu, suntu pofitóre de sange, musícatóre, si au pitióre scurte, pieile loru le folosescu la blánitu. Cu nevestuicile cari se afla pe la noi nu se au ómenii prè bine, pentru ca ele se cam iau dupa gaini si manca óuele. Nevestuicile de pela noi le cunósceți voi bine.

Copii cu totii. Cunóschemu, cunóschemu.

Ilin'a. Vediut'ai Ionitia eri cumu fugea o nevestuica pe la siura, si in aintea ei fugea unu clotianu de rupea pamentulu.

Tatalu. Asiá-i, clotianii fugu de se spetescu din aintea nevestuicii pentru-ca ea candu i apuca i si omóra, — apoi clotianii si nevestuicile nu potu trái la o casa nici de cumu. Acestea póte le sciti voi, dar' nevestuic'a cea mare si zibelin'a, p' aceste nu le sciti.

(Vá urmá)